

ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพญานาคในการประกอบพิธีกรรมของประชาชน
นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
**Analyzed to Naga Beliefs in Ritual of Vientiane Capital People as Lao
People's Democratic Republic**

พระวินัย ธรรมะวง,

สมเดช นามเกต และ บุญส่ง สิ้นธุ์นอก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

Phravinaiy Dhammavong,

Somdet Namket and Boonsong Sinthunok

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nongkhai Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: jack_nitikorn_wichuma2517@hotmail.com

*****

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพญานาคที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา 2) ศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคของประชาชนชาวนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว 3) วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพญานาคในการประกอบพิธีกรรมของประชาชนนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 24 รูป/คน นำมาเสนองานวิจัยในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า พญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีกำเนิดมาจากการกระทำกรรม 2 ประการคือ (1) กุศลกรรม และ (2) อกุศลกรรม เช่น การรักษาอุโบสถศีลแล้วปรารถนาความเป็นนาค หรือ การละเมิดพระวินัย เป็นต้นโดยพญานาคจะมีบ่อเกิดจากกำเนิด 4 พระพุทธศาสนายืนยันว่า พญานาคเป็นสัตว์ที่มีอยู่จริงในฐานะที่เป็นสัตว์ประเภทหนึ่งที่มีกำเนิดในจักรวาลนี้

ความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวนครหลวงเวียงจันทน์ มีพัฒนาการมาจากความเชื่อในเรื่อง (1) การบูชา (2) การบูชาวิญญานบรรพบุรุษก่อนที่จะนับถือ ศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนาเถรวาท ความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวนครหลวงเวียงจันทน์ ได้รับการฟื้นฟูและพัฒนาให้เข้ากับความเชื่อของพระพุทธศาสนามาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ด้านการวิเคราะห์ความเชื่อชาวนครหลวงเวียงจันทน์ ที่มีต่อพญานาคและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพญานาคพบว่า ชาวนครหลวงเวียงจันทน์เชื่อว่าพญานาคมีอยู่จริงและเกิดมาจากกำเนิด 4 ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมหลายประการ เช่น การบวงสรวงบูชาพญานาคในเทศกาลบั้งไฟ

* วันที่รับบทความ: 20 พฤษภาคม 2564; วันแก้ไขบทความ 25 พฤษภาคม 2564; วันตอบรับบทความ: 27 พฤษภาคม 2564

Received: May 20, 2021; Revised: May 25, 2021; Accepted: May 27, 2021

พญานาค พิธีกรรมการอธิษฐานเป็นลูกพญานาค พิธีกรรมการไหลเรือไฟ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับการดำรงชีวิต เช่นพิธีกรรมปลูกเรือน พิธีกรรมขึ้นบ้านใหม่ พิธีกรรมบุญกองทอด (ฮตสรงน้ำ) พิธีบุญเข้ากรรม พิธีบายสีสู่ขวัญ เป็นต้น ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ทรงคุณค่า บังเกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคของชุมชนท้องถิ่น และยังคงสืบทอดต่อกันมาจนถึงยุคปัจจุบันนี้

คำสำคัญ: ความเชื่อเรื่องพญานาค; การประกอบพิธีกรรม; ประชาชนนครหลวงเวียงจันทน์

Abstracts

This research have 3 mains in the objectives aimed to, 1) study the concept of Naga about to appears in the Buddhist scriptures”Keywords: Naga Beliefs, Ritual, Vientiane Capital People 2) to study the belief in Naga of people of Vientian City, Lao People’s Democratic Republic (LPDR) and to analyze the belief in Naga in the ritual performance of people in Vientian City, Lao People’s Democratic Republic (LPDR). This research was the qualitative research by studying the data from the documents and interviewing the informants composing of 24 subjects and to report the results of research by using the descriptive analysis.

The results of the research were found that Naga in the scripture of Theravada Buddhism resulted from doing two actions, that is, 1) Wholesome and Unwholesome such as Uposathasila observing and then wishing to be Naga or to violate the discipline etc. Naga has Four Modes of Generation and Buddhism certifies that Naga has really existed as one of creatures that have been born in this universe.

The belief in Naga of people in Vientian City has developed from the belief of 1) Snake worshipping 2) the ancestors’ spiritual worship before they believed in Brahmnism and Buddhism, especially Theravada School. The Belief of Naga of people in Vientian City has been improved and assimilated in the belief in Buddhism until the present.

For the belief of people in Vientian City towards Naga and the rituals related to Naga, it was found that people in Vientian City have believed in Naga that the Naga has really existed and it was born form the Four modes of Generation in accordance with the principle of Buddhism and to various influences such as to offer the sacrifice to Naga in the Festival of Naga’s fire works, the ritual ceremony for making wow to be the Naga’ son and the ritual ceremony for fire floating etc. In addition, there have the influence on the rituals related to the ways of life such as the ceremony for new house construction, ceremony for Konghod merit, the ceremony for Parivasakamma and the blessing ceremony for longevity of life etc. These ceremonies are worthiness by believing in Naga of local people and inherited until the present.

Keywords: Naga Beliefs; Ritual; Vientiane Capital People

บทนำ

พญานาค ยังเป็นสัญลักษณ์ที่สามารถย้อนประวัติศาสตร์ความเป็นมาได้ยาวไกล ก่อนที่ศาสนาพุทธจะเข้ามา มีอิทธิพลเหนือความเชื่อเรื่องผี โดยมีหลักฐานพบภาชนะลายเขียนสีบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เป็นภาชนะตอนปลายยุคก่อนประวัติศาสตร์ มีอายุราว 2,300 – 1,800 ปี มาแล้ว ซึ่ง ไม่ได้ใช้

หุงต้มอาหาร แต่ใช้ฝังดินร่วมกับศพ บนภาชนะเขียนสีมีรูปสัตว์มากมาย เช่น กวาง แอ้, กิ้งก่า, ควาย และ งู (จีน อยู่ดี, 2510 : 13) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า งู ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณร่วมกับสัตว์อื่นๆ ตั้งแต่สมัยนั้น โดยถือว่าพญานาคหรืองูเป็นสัญลักษณ์ของน้ำ มีอำนาจเหนือธรรมชาติสามารถบันดาลให้เกิด แม่น้ำ หนอง บึง ภูเขาและแหล่งที่อยู่อาศัยได้ แต่มีข้อสังเกตที่สำคัญคือ แม้ว่าความเชื่อนี้จะนับถือสัตว์อื่นที่เป็นสัญลักษณ์ในการบูชาเพื่อวัตถุประสงค์ด้านการเพาะปลูกหรือด้านกสิกรรมเช่นเดียวกับการบูชางูก็ตาม ยกตัวอย่างเช่น นับถือควาย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ นับถือหมาเก้าหาง ซึ่งเอาพันธุ์ข้าวจากฟ้ามาให้คนกิน นับถือกบหรือคันคาก บูชาเพื่อขอฝน เป็นต้น แต่ก็ไม่มีสัญลักษณ์ใดเลยที่ยังมีบทบาทที่สำคัญ และสามารถผนวกเข้ากับคติความเชื่อของศาสนาพุทธได้ดีเท่าสัญลักษณ์แห่งพญานาค คงเนื่องจากในตำนานเดิมของศาสนาพุทธ ได้มีการกล่าวถึงพญานาคว่าเป็น ผู้ปกป้องรักษาพุทธศาสนาอยู่แล้ว ดังนั้นกลุ่มชนในวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง จึงสร้างตำนานของกลุ่มชนให้สอดคล้องกับตำนานข้างต้น

นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ถือว่าเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์และความเกี่ยวข้องกับพญานาค เหตุเพราะนครหลวงเวียงจันทน์ นี้ถือว่าเป็นพื้นที่ที่เป็นต้นกำเนิดของเรื่องราวของพญานาคที่ลือลั่นไปทั่วโลก เพราะเป็นพื้นที่ที่เป็นต้นกำเนิดของตำนานเรื่องบั้งไฟพญานาค มีปรากฏการณ์ทางธรรมชาติปรากฏเป็นลูกไฟเกิดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เป็นประจำทุกๆ ปี ซึ่งชาวบ้านเชื่อกันมีสาเหตุมาจากการที่พญานาคได้จุดบั้งไฟบูชาพระพุทธเจ้าในวันเปิดโลกคือ วันที่พระพุทธองค์ได้เสด็จลงมาจกสวรรค์ ภายหลังจากที่ทรงเสด็จขึ้นไปจำพรรษาอยู่ที่สวรรค์ชั้นดุสิตเพื่อไปแสดงพระอภิธรรม 7 คัมภีร์โปรดพุทธมารดา ในวันนั้นทรงเปิดโลกทั้ง 3 คือ สวรรค์ นรก และมนุษย์ ให้สามารถมองเห็นกันและกันได้ เมื่อเป็นเช่นนี้เหล่าพญานาคในแม่น้ำโขงจึงได้ใช้ฤทธิ์จุดบั้งไฟมาเพื่อเป็นการบูชาพระพุทธองค์ (โกเมน โปตะวัฒน์, 2546 : 30) เหตุเพราะความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคของนครหลวงเวียงจันทน์ ดังกล่าวมานี้เองเป็นผลอย่างหนึ่งก่อให้เกิดประเพณีการบูชาพญานาคในรูปแบบต่างๆ เช่น การแห่ขบวนบูชาพญานาค การจัดพิธีกรรมการบูชาพญานาค หรือความเชื่อเรื่องการมอบตัวมอบตนเป็นลูกพญานาค เป็นต้น หรือความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคก่อนยุคการเกิดขึ้นของบั้งไฟพญานาค เช่น พิธีกรรมการเลือกคู่ พิธีกรรมการปลุกเรื้อน พิธีกรรมการอัญเชิญพระอุปคุต เป็นต้น ซึ่งพิธีกรรมที่กล่าวมานั้นถือว่าเป็นพิธีกรรมที่เกิดมาจากความเชื่อเรื่องพญานาคแทบทั้งสิ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพญานาคที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
2. ศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคของประชาชนชาวนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

3. วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีต่อพิธีกรรมของประชาชนนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพญานาคในการประกอบพิธีกรรมของประชาชนนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบการวิจัยไว้ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย

1.1 รวบรวมข้อมูลทางเอกสาร (Documenty Investigation) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและชั้นทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎก หนังสือ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย เอกสาร ตลอดจนข้อมูลทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีต่อพิธีกรรมของประชาชนนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

1.2 ศึกษาจากแหล่งสถานที่จริง ได้แก่ นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นข้อมูลหลัก คือ การได้มาซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการเลือกจากประชากรกลุ่มเป้าหมาย (Target group) ที่มีความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีต่อพิธีกรรมของประชาชนนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Purposive sampling) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 24 รูป/คน ได้แก่

1. พระสังฆาธิการ	จำนวน 5 รูป
2. ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม	จำนวน 5 คน
3. ประชาชนชาวนครหลวงเวียงจันทน์	จำนวน 15 คน

รวมทั้งสิ้น   จำนวน 25 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือการวิจัย 2 ประเภท คือ วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Dept Interviews) และวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีต่อพิธีกรรมของประชาชนนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้แก่

3.1 การสร้างเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

- 1) ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ เอกสาร ทฤษฎีระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง พญานาคที่มีต่อพิธีกรรมของประชาชนนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
- 2) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามาประมวลความรู้สรุปเป็นกรอบแนวคิดกำหนดขอบเขตการวิจัยและกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3) สร้างสัมภาษณ์ตามกรอบแนวคิด เพื่อให้ครอบคลุมขอบเขตของการทำวิจัย
- 4) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จแล้วเสนอคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบแก้ไขปรับปรุงให้มีความตรงตามเนื้อหา
- 5) นำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

3.2 การตรวจสอบเครื่องมือ

นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแล้วไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้อง ซึ่งมีรายชื่อดังนี้

- 1) พระครูพิศาลสารบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์หนองคาย/อาจารย์ประจำหลักสูตร มจร วิทยาเขตหนองคาย
- 2) พระครูจิรัชธรรมชัย, รศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรมหาบัณฑิต มจร วิทยาเขตหนองคาย
- 3) ดร. ธัญหทัย สิ้นธนูอก อาจารย์พิเศษหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มจร.วิทยาเขตหนองคาย นำข้อเสนอแนะที่ได้ปรับปรุงแล้วจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 3 ท่านมาพิจารณาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ที่สมบูรณ์แล้วไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่อไป

3.3 แบบสัมภาษณ์การวิจัย

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และสำหรับบรรพชิต
- ส่วนที่ 2 ความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีต่อพิธีกรรมของประชาชนนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้
ตอนที่ 1 พญานาคที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
ตอนที่ 2 ความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีต่อพิธีกรรมของประชาชนชาวนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ตอนที่ 3 ปัญหาและข้อเสนอแนะ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

- 1) กำหนดข้อมูลและตัวชี้วัด เป็นการกำหนดว่าข้อมูลที่ต้องการมีอะไรบ้าง โดยการศึกษาและวิเคราะห์จากวัตถุประสงค์หรือปัญหาของการวิจัยเพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย และจะใช้อะไรเป็นตัวชี้วัด จึงจะได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง

2) กำหนดแหล่งข้อมูล จำนวน 25 รูป/คน

3) นำเครื่องมือวิจัยไปใช้สัมภาษณ์ (Inter View) โดยคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 25 รูป/คน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากการรวบรวมที่มีอยู่อย่างเป็นระบบ สะดวก และง่ายต่อการค้นหาข้อมูล ในการจัดทำแฟ้มเพื่อประโยชน์ต่อการค้นหาข้อมูล ประกอบด้วย แฟ้มข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึก ประกอบด้วยข้อมูล 2 ส่วน คือ

- ข้อมูลที่เป็นแบบบันทึกการสัมภาษณ์ประกอบด้วย ชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วันที่ ช่วงเวลา สถานที่ สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ครั้งที่ ชื่อผู้สัมภาษณ์ บทสัมภาษณ์

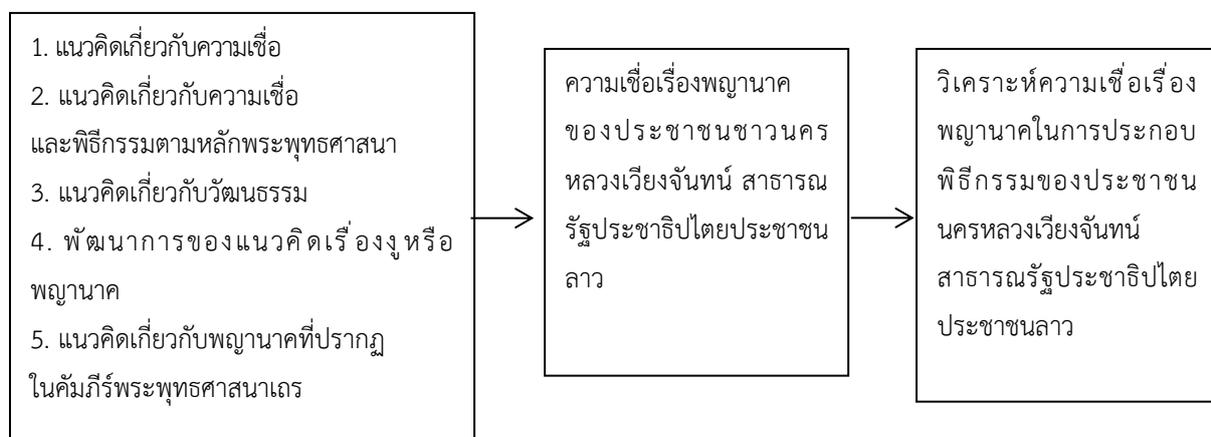
- ข้อมูลที่เป็นแบบวิเคราะห์การสัมภาษณ์เจาะลึก ซึ่งประกอบด้วยชื่อผู้ให้ข้อมูล ชื่อผู้สัมภาษณ์ คำหลักบรรยาย เหตุการณ์/สถานการณ์ และการตีความเบื้องต้นแล้วจึงทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

6. การนำเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีต่อพิธีกรรมของประชาชนชาวนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อการนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและข้อมูลตามเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยดังแผนภาพ

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับพญานาคที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

1.1 ความหมายของความเชื่อ

ความเชื่อ คือการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกผู้ทุกนาม ซึ่งมนุษย์ได้สัมผัสผ่านอายตน์ทั้ง 6 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ซึ่งอันเป็นต้นเหตุของความเชื่อ เมื่อเกิดการบ่มเพาะความเชื่อ โดยอาศัยสิ่งแวดล้อมที่ได้สัมผัสเป็นประจำ ช่วยให้ความเชื่อเจริญเติบโตเกิดเป็นรูปสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง จึงก่อเกิดความเชื่อทั้งเป็นรูปธรรมและนามธรรม (นันทนา ชุนภักดี, 2530 : 246) ความเชื่อเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิด การกระทำต่าง ๆ ทั้งด้านดีและด้านร้าย คนเราจึงมีทั้งความเชื่อและความไม่เชื่อเป็นของคู่กัน การจะกำหนดให้คนเชื่ออย่างเดียวกันเป็นไปได้ยาก ความเชื่อจึงแบ่งเป็น 2 ชนิด คือ ความเชื่อ อย่างมีเหตุผล และความเชื่ออย่างไม่มีเหตุผล ความเชื่อด้วยศรัทธา และปัญญาของตน ความเชื่อ ไม่คลอนแคลน ความเชื่อในโลกุตตรธรรม เป็นความเชื่ออันยอดเยี่ยม เพราะจะนำพาบุคคลที่เชื่อให้เข้าถึง นวโลกุตตรธรรม คือ มรรคผลและนิพานอันเป็นความเชื่อขั้นสูงสุด อย่างไรก็ตาม ความเชื่อมักเกิดจากความคิดคำนึงว่าสิ่งนี้ดี สิ่งนั้นไม่ดี จะต้องส่งผลกระทบเช่นนั้นแล้ว จะเป็นเช่นนี้ ความเชื่อที่ปรากฏเป็นข้อห้าม ย่อมเป็นสิ่งท้าทายต่อสติปัญญาของมนุษย์ผู้นำสมัย หากศึกษาอย่างถ่องแท้จะทราบเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษถึงข้อห้ามต่าง ๆ นั้นทรงคุณค่าเพียงใด ความเชื่อจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ค่อยๆ เรียนรู้และทำความเข้าใจโลกที่เป็นมานานหลายพันปี และเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับที่จะทำให้มนุษย์ได้รับผลดีผลร้าย เมื่อมนุษย์กลัวอำนาจลึกลับนั้น ก็จะกระทำการสิ่งต่างๆ เพื่อมิให้ถูกลงโทษและเพื่อให้อำนาจนั้นพึงพอใจ ต่อมาจึงมีพิธีกรรมต่างๆ เพื่อบูชา เช่นเทพเจ้า เพราะเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดขึ้นต้องมีผู้บันดาลให้มนุษย์ตั้งเทพเจ้าประจำสิ่งนั้นๆ ขึ้น (दनัย ไชโยธา, 2538 : 49)

ความเชื่อเกิดจากสภาพที่บุคคลให้ความมั่นใจเห็นคล้อยตาม และพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วนำไปถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้ทราบเพื่อต้องการให้เกิดความมั่นใจ เห็นคล้อยตาม และปฏิบัติตามด้วย โดยไม่คำนึงว่าความเชื่อนั้นๆ มีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้หรือไม่ และชี้ให้เห็นว่าความเชื่อของคนมีมูลเหตุมาจากความไม่รู้ ความไม่รู้ทำให้เกิดความกลัว ครั้นเมื่อมีความกลัวแล้วจึงคิดสร้างความเชื่อขึ้นมาเพื่อให้เป็นที่พึ่งทางใจ ความเชื่อบางอย่างอาจหมดความจำเป็น ไม่มีประโยชน์ ไม่มีความหมายโดยตรงต่อชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบันแต่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาถึงเหตุและผล รวมทั้งสาระที่เกิดจากความเชื่อในสิ่งต่างๆ

1.2 ความหมายของพญานาค

นาค มีความหมายอยู่หลายประการ ตามความหมายของพจนานุกรมภาษาสันสกฤต-อังกฤษได้ให้ความหมายว่า คำว่านาค หมายถึง ชื่อของชนกลุ่มหนึ่ง, ชื่อทวีป, ภูเขาต่างๆ ภูเขาที่แผ่พังพานซึ่งสืบเชื้อสายมาจากนางกัทรุหรือนางอูรสา, หมายถึงช้าง, เมฆ เป็นต้น (Monier –Williams, 1976 : 532) หรือหมายถึงหมายถึง

นรเทพที่มีพักต์เป็นมนุษย์มีหางเป็นงูเกิดจากนางกัทธู ชายาของกัศยปฤๅษี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระจันทบุรีนฤนาถ, 2513 : 626) นอกจากนั้นในคัมภีร์บางเล่มได้อธิบายความหมายของคำว่า นาค หมายถึงผู้ประเสริฐ สัตว์ประเสริฐได้แก่ ช้าง, ดอกกาคะทิง, ผู้หมอบาปได้แก่พระพุทธรเจ้า หรือพระอรหันต์หรือหมายถึงอุโบสถศีล (พระสิริรัตนปัญญาเถระ, 2512 : 225) นอกจากนั้นก็จะพบว่ารากศัพท์ของคำว่า นาค มาจากภาษาฮินดูสตันนี่ เขียนว่า Nag ออกเสียงว่า นัค แปลว่า ชาวเขา ภาษาอัสสัม เขียนว่า Naga ออกเสียงว่า นอค (Noga) แปลว่า เปลือย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 1/5/409) ส่วนศัพท์ที่ใช้เรียกนาคก็มีคำว่า อธิ หมายถึงงู เช่นคำว่า อหิวาชา ได้แก่ วิชาหมอง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 1/1/225) อูระคะ หมายถึงงู ในคำว่า อูระโค เป็นชื่อของงู (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 1/5/29) คำว่า สัปปะ, ฤๅคะ, อูระคะ, ปันนคะ, สิริสปะวิลาสยะ, คุหาสยะ, ทาฒาวัธ, โฆรวิสะ, ทุชิวหา, ทิรสังญะ ก็หมายถึงงูเช่นกัน หรือหากพิจารณาจากการนำไปใช้แทนคำว่านาคพระพุทธรศาสนาเห็นว่าคำว่านาคมีความหมายหลายนัยดังปรากฏในคำอธิบายว่านาคศัพท์เป็นไป ในข้างบ้าง ม้าบ้าง โคบ้าง งูบ้าง ต้นไม้บ้าง มนุษย์บ้าง” นอกจากนั้นก็จะใช้คำว่า นาค หรืออูระคะ หรืออหิ สลับกันในการใช้เรียกชื่อพญานาคหรือนาคทั้งหลาย เช่น คำว่า นาค แปลว่า งู (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 2/4/350.) หรือ ท่านถือเอาคำว่าอูระคะ หมายถึงนาค (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 3/1/328.) แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังมีข้อปลีกย่อยอยู่ว่าหากเป็นการเรียกเจาะจงถึงงูซึ่งเป็นสัตว์เลื้อยคลานก็จะใช้คำว่าอหิ หรืออูระคะหรือสัปปะ ซึ่งเป็นการเน้นถึงสภาพธรรมชาติของงู แต่ถ้าหากจะมุ่งอธิบายถึงพญานาคในรูปร่างงูใหญ่ที่มีหงอนอาศัยอยู่ในภพพญานาคโดยมากมักจะเรียกว่า อหิชาติ หรืออูระชาติ หมายถึง ผู้เป็นชาติเชื้อแห่งงูหรือเป็นเจ้าของงู (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 3/3/22.)

กล่าวโดยสรุปแล้วเราก็จะพบว่า คำว่านาค มีความหมายอยู่ 2 ประเภท คือ ก) ความหมายตามบริบทของคำ หมายถึง (1) งูโดยทั่ว ๆ ไป (2) หมายถึง พญานาคที่มีภพภูมิอยู่ในวิมานใต้แม่น้ำบ้าง ภูเขาบ้าง มหาสมุทรบ้าง (3) หมายถึง ชื่อทวีป (4) หมายถึงช้าง (5) หมายถึงดอกไม้ชนิดหนึ่งชื่อว่ากาคะทิง (6) หมายถึงชนเผ่าหนึ่ง(ปุริสนาค) (ข) ความหมายในเชิงการตีความหมายถึง (1)บุคคลผู้ประเสริฐ ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ (1) เสขนาค นาคคือพระเสขะ(2) อเสขนาค นาคคือพระอเสขะ (3) ปัจเจกพุทธานาคนาคคือพระปัจเจกพุทธร (4) พุทธานาค นาคคือพระพุทธรเจ้า (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 2/3/512) โดยเฉพาะในคำว่า นาค คือพระพุทธรเจ้านั้นมีการนำไปอธิบายความหมายได้หลายนัยคือ (1) ผู้ไม่ลำเอียงด้วยอคติทั้งหลาย มีฉันทาคติเป็นต้นชื่อ นาคะ (2) ผู้ไม่กลับมาสู่กิเลสที่ละได้ด้วยมรรคนั้น ๆ แล้วชื่อว่า นาคะ (3) ผู้ไม่ทำบาป (ความชั่วที่เป็นเหตุให้กลับมา) มีประการต่าง ๆ ชื่อว่า นาคะ (4) การไม่เสด็จมาสู่ภพใหม่ คือ ไม่ไป ไม่มาสู่ภพใหม่ ชื่อว่า นาคะ(5)การไม่ทำบาปบ้างชื่อว่า นาคะ (6) ความมีกำลังชื่อว่า นาคะ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 1/5/424)

สรุปได้ว่า อย่างไรก็ตามในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งหมายที่จะใช้คำว่านาค หรือคำอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง หมายถึง เฉพาะนาคที่เป็นงู และนาคที่เป็นสัตว์ทิพย์ มีฤทธิ์ เกิดในวิมานที่จัดเป็นสุคติที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาเถรวาทเท่านั้น อนึ่ง สำหรับคำว่านาคที่ได้อธิบายมานั้นหมายถึงนาคโดยทั่ว ๆ ไป แต่ในคัมภีร์

พระพุทธศาสนานาคได้ถูกแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ 1)นาคบริวาร และ 2)ราชาของนาค เรียกกันว่า พญานาค ดังนั้น คำว่า นาค จึงเป็นคำกลางๆ ถ้าจะมุ่งถึงนาคที่เป็นพระราชานาคทั้งหลายโดยมากคัมภีร์ จะใช้คำว่า นาคราชา หมายถึง จอมแห่งนาคหรือนาคที่เป็นพระราชานาค โดยที่พญานาคเหล่านี้จะอยู่ภายใต้การ ปกครองของพญานาควิรูปักษ์

1.3 มุมมองของพระพุทธศาสนาที่มีต่อและพญานาค

ก่อนที่จะก้าวไปสู่การทำความเข้าใจในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพญานาคในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาผู้วิจัยเห็นว่าเราจะต้องกลับมาพิจารณาถึงประเด็นคำถามที่ว่า ในภาพรวมแล้ว พระพุทธศาสนามีมุมมองเกี่ยวกับสัตว์ 2 ประเภทคืองูและพญานาคนี้อย่างไร ทั้งนี้เพราะสัตว์ทั้งสองประเภทนี้ มีความเกี่ยวพันกันในเชิงเนื้อหาและความเป็นมาจนอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องของเหรียญสองหน้าคือทั้งงูและ พญานาคต่างก็ถือว่าเป็นสัตว์ที่มีกำเนิดมาจากแหล่งเดียวกันและมีอิทธิพลต่อกัน แต่ถึงอย่างนั้นก็ตามเราก็จะ พบว่า การที่เรากล่าวถึงเฉพาะเรื่องของพญานาคในบางทีก็อาจจะทำให้ละเลยที่จะกล่าวถึงเนื้อที่ส่วนที่ เกี่ยวกับงู ซึ่งในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทได้กล่าวถึงเรื่องของงูไว้เช่นเดียวกัน ดังนั้น ก่อนที่จะกล่าวถึง ประเด็นอื่นๆ ที่มีความละเอียดอ่อนผู้วิจัยเห็นว่าควรที่จะต้องอธิบายถึงทัศนะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อและ พญานาคเป็นเบื้องต้นก่อน ซึ่งพระพุทธศาสนาได้มีมุมมองต่อและพญานาคในฐานะของการเป็นสัตว์โลก 2 ลักษณะคือ

1) มุมมองต่อ งู สำหรับมุมมองที่พระพุทธศาสนามีต่องูก็คือการพิจารณาเห็นว่างูเป็น สัตว์เลื้อยคลานประเภทหนึ่งมีชื่อเรียกกันตามธรรมดาทั่วไปว่าอหิ สัปชะ อรุคะ เป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, 2539 : 1/5/29.) ซึ่งในประเทศอินเดียถือว่าเป็นประเทศที่มีงูอยู่อย่างหนาแน่น โดยเฉพาะตามริมฝั่ง น้ำสายสำคัญๆ เช่นแม่น้ำคงคา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 3/3/288) ซึ่งความหนาแน่นของงูใน ชมพูทวีปหลายครั้งได้ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับพระภิกษุถึงขนาดต้องอพยพหนีงู ดังปรากฏในข้อความของพระวินัย ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลายเข้าจำพรรษา ถูกงูเบียดเบียน ขบกัดเอาบ้าง เลื้อยไล่ไปรอบ ๆ บ้าง ภิกษุเหล่านั้นพึงหลีกเลี่ยงไปด้วยสำคัญว่า “นั่นแลอันตราย” ไม่ต้องอาบัติเนื่องจากขาดพรรษา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 4/200/312.) หรือเมื่อขณะประกอบสังฆกรรมในเขตสีมางูก็เลื้อยเข้าทำนว่าให้ยกเลิกกิจนั้นได้โดยไม่ต้องอาบัติ ในบางคราวเมื่อถูกงูเบียดเบียนมากๆ (บางกรณีก็ถูกกัดจนเสียชีวิต) พระพุทธองค์จึงต้องหาอุบายเพื่อไม่ให้ถูก งูกัดด้วยการให้ภิกษุแผ่เมตตาให้กับพญานาคหรือพญางูที่เป็นหัวหน้าของงูทั้งหลายให้ยุติการเบียดเบียน พระภิกษุ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 5/281/85.)

อนึ่ง ในมุมมองที่มีต่อในมิตินี้เราจะพบว่าพระพุทธศาสนาได้อธิบายว่า 1) หากมุ่งถึงพญางูก็จะมี อยู่ 4 ตนคือพญางูวิรูปักษ์ พญางูเอราภะพญางูฉัพพาปุตตะ พญางูกัณหาโคตมกะ (มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, 2539 : 3/3/288.) แต่ถ้า 2) แบ่งตามลักษณะงูตามความแรงของพิษจะได้เป็นอีก 4 ประเภท คือกัณฐมุขะ ปุติมุขะ อัคคิมุขะ สัตถมุขะ (3) ถ้าแบ่งอีกนัยก็คือแบ่งตามสถานที่เกิดคือกลุ่มหนึ่งเกิดในน้ำ กลุ่ม หนึ่งเกิดบนบก และ (4) แบ่งอีกเป็นงูที่อยู่ในภพกามรูปและอกามรูปซึ่งคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นได้สรุปรวมงูที่

มีอยู่ในชมพูทวีปนั้นมีทั้งหมด 1,024 ชนิด (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 4/1/371-372.)และเห็นว่า ในสมัยก่อนและสมัยพุทธกาลคนนิยมเลี้ยงงูไว้เพื่อประโยชน์ต่างๆแม้พระราชผู้ครองเมืองก็มีการเลี้ยงงูไว้เพื่อประโยชน์ 3 ประการคือ (1)ใช้ฆ่างูพิษ (2) ใช้ฆ่าตัวตายเมื่อคราวถูกจับในสมรภูมิ (3)ใช้ฆ่ากองทัพศัตรูเมื่อจะเข้าประชิดตัวด้วยการปล่อยงูเข้าไปกัดทหารในกองทัพ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 4/1/370-380.) หรือการนำเอางูไปเป็นอาวุธในการทำร้ายคู่อริ ดังปรากฏในกรณีของนางมาคันทิยาที่ประสงค์จะใส่ความนางสาวที่ดีด้วยงูพิษ เป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 1/2/1/290) แสดงให้เห็นว่าในสมัยพุทธกาล มนุษย์ก็บังมีความสัมพันธ์กันทั้งในแง่ของการเลี้ยงงูไว้ใช้ประโยชน์หรือการเลี้ยงงูไว้เพื่อการบูชา ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าในสังคมอินเดียโบราณมีการเลี้ยงงูและบูชางูอยู่เป็นจำนวนมากและถือว่่านั้นเป็นวัฒนธรรมประการหนึ่งของสังคมอินเดียโบราณ จากการกล่าวมาจะพบว่าพระพุทธศาสนาได้มีมุมมองต่องูในฐานะเป็นสัตว์เลื้อยคลานเป็นงูในฐานะที่มีตัวตนอยู่จริงในโลกของมนุษย์

(2) มุมมองต่อพญานาค พระพุทธศาสนาเห็นว่าพญานาคเป็นสัตว์ 1) มีรูปร่างแตกต่างไปจากงูคือ งูที่มีขนาดใหญ่มีท่อน้ำที่อยู่โดยมากตามริมฝั่งแม่น้ำ เป็นเทพเจ้าของผู้ที่บูชา 2) เป็นเจ้าแห่งงูที่มีภพภูมิอยู่ในแม่น้ำบ้าง มหาสมุทรบ้าง ต้นไม้บ้าง โดยพญานาคถือว่าเป็นมนุษย์กึ่งเทพกึ่งสัตว์สามารถแปลงกายเป็นอะไรก็ได้ไปมาด้วยฤทธิ์ และที่สำคัญพญานาคเป็นเจ้าแห่งงูทั้งหลาย ซึ่งจากมุมมองดังกล่าวเราจะพบว่าพระพุทธศาสนาได้มีทัศนะต่องูและพญานาคในภาพลักษณ์ 2 ประการคือ 1) ภาพลักษณ์ของงูตามธรรมชาติ หมายถึงงูโดยทั่วไป และ 2) ภาพลักษณ์ของงูในโลกแห่งจินตนาการ หมายถึง พญานาคผู้มีฤทธิ์

พญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีพัฒนาการมาจากอารยธรรมอินเดีย ภายใต้ความเชื่อแบบสมณธรรม คือเชื่อว่าพญานาคเป็นสัตว์โลกที่เป็นไปตามกรรมหรืออยู่ภายใต้กฎแห่งกรรมไม่ได้เกิดมาจากการสร้างของเทพเจ้า การเกิดของพญานาคจัดเป็นอบายแต่ไม่เป็นทุกติเนื่องจากพญานาคเกิดในภพภูมิที่มีแต่ความสุข และมีข้อพิสูจน์ว่าพญานาคเป็นสัตว์โลกที่มีอยู่จริงอยู่หลายประการ เช่น พิสูจน์จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และหลักตรรกวิทยาเชิงพุทธ พญานาคมีความหมายเชิงสัญลักษณ์คือ หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ อำนาจและความดี เป็นต้น หรือในด้านบทบาทพบว่าพญานาคมีบทบาทสำคัญในการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาและในขณะเดียวกันพญานาคเองก็เป็นผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุภพภูมิที่สูงกว่าที่เป็นอยู่ด้วย นอกจากนั้นการศึกษาเรื่องพญานาคยังให้คุณค่าหลายประการมีด้านการทำกิจด้วยความไม่ประมาท และด้านการปฏิบัติธรรม เป็นต้น สำหรับมนุษย์พระพุทธศาสนาสอนให้มีท่าทีต่อพญานาคทั้งในด้านของการยอมรับความมีอยู่ของพญานาคและการปฏิบัติต่อพญานาคโดยไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน

2. ความเชื่อเรื่องพญานาคของประชาชนชาวนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

สำหรับชาวนครหลวงเวียงจันทน์นั้นถือว่าเป็นผู้ที่มีความเชื่อในเรื่องพญานาคเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นเขตพื้นที่ที่มีเหตุการณ์เกี่ยวกับพญานาคหลายเหตุการณ์ เช่น รอยพญานาค บั้งไฟพญานาค เป็น

ต้น เมื่อมีความเชื่อย่อมหาให้นครหลวงเวียงจันทน์มีการแสดงออกที่เกี่ยวกับพญานาคหลายประการ โดยความเชื่อของนครหลวงเวียงจันทน์ที่มีต่อพญานาคนั้นก็มิดังต่อไปนี้

2.1 เชื่อว่าพญานาคมีอยู่จริง

ความเชื่อของชาวนครหลวงเวียงจันทน์ประการหนึ่งก็คือความเชื่อที่ว่า “พญานาคมีจริง” โดยมีการให้เหตุผลประกอบความเชื่อของตนเอง โดยเชื่อว่าพญานาคคือสัตว์โลกชนิดหนึ่ง จัดเป็นอมมนุษย์แต่ไม่ใช่อสูรกายเป็นสัตว์ครึ่งสัตว์ครึ่งเทพ เพราะมีอิทธิฤทธิ์และวิมานเหมือนกับเทวดา เมื่อเชื่อว่าเป็นสัตว์โลกแล้วชาวนครหลวงเวียงจันทน์ก็ให้เหตุผลว่า พญานาค คือ งู หรือนุ่นนั่นเองคือนาคประเภทหนึ่ง ในกรณีนี้เราก็สามารถตอบได้เลยว่า พญานาคมีอยู่จริงอย่างแน่นอน เพราะงูถือว่าเป็นสัตว์เลื้อยคลานที่มีชีวิตอยู่จริง ซึ่งตามหลักของพระพุทธศาสนาเถรวาทเห็นว่า งูคือนาคที่เกิดจากฟองไข่ประเภทอันณฑชะ และชลาพุชะคือเกิดในครรภ์ (สัมภาษณ์ พระอาจารย์คำปาน แสนบุตรตะลาด) และเป็นสัตว์ที่มีอยู่จริงตามธรรมชาติ และในความเชื่อของชาวนครหลวงเวียงจันทน์ก็เชื่อเช่นนั้นว่างูเป็นสัตว์ที่มีอยู่จริง และเป็นความเชื่อที่มีมาตั้งแต่สมัยบ้านเชียงเมื่อ 4,000 ปีที่แล้ว หากมุ่งอธิบายตามแนวทางนี้ พญานาคหรืองูก็มีอยู่จริง ถ้ายอมรับตามหลักความเชื่อของพระพุทธศาสนา คือ เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (สัมภาษณ์ พระอาจารย์กาน แก้วสะเน่หา) มนุษย์เองก็เป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตาย (เพื่อนร่วมโลก) ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ซึ่งพญานาคในทัศนะของชาวนครหลวงเวียงจันทน์ก็ถือว่าเป็นพญานาคที่มีภพภูมิเช่นเดียวกับพญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (สัมภาษณ์ พระอาจารย์แก้ว พรหมมะฮักสา)

ดังนั้น หากเชื่อในการตรัสรู้ และคำสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงยอมรับและยืนยันถึงความมีอยู่ของพญานาคแล้ว จึงไม่มีเหตุผลใดๆ ที่จะไม่เชื่อว่า พญานาคไม่มีอยู่จริง ถ้าหากเราพิจารณาในเรื่องกรรม และการให้ผลของกรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ว่า กรรมคือเจตนา 5 และกรรมเป็นเครื่องแบ่งหรือจำแนกสัตว์ให้แตกต่างกัน (สัมภาษณ์ ครูผา สิงหาทิพ) สัตว์โลกทั้งหลายจึงมีกำเนิดที่ต่างกันพญานาคก็เป็นหนึ่งในกำเนิดที่แตกต่าง หรือเป็นเผ่าพันธุ์หนึ่งของบรรดาเผ่าพันธุ์ทั้งหลายของสัตว์โลก และนอกจากนั้นเราจะพบว่าแนวคิดเรื่องกรรมในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทมีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับวิบากหรือการให้ผล กล่าวคือ เมื่อสัตว์ทำกรรมประเภทใด คือไม่ว่าดีหรือชั่วกรรมนั้นย่อมมีผลก่อให้เกิดหรือนำไปเกิดในภพภูมิและภพภูมิก็คือ สถานที่รองรับกรรม (สัมภาษณ์ พ่อสีสวาท บุญไชยะวง) หากนำกรณีพญานาคทั้งในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทและในทัศนะของชาวนครหลวงเวียงจันทน์มาพิจารณาก็จะพบว่า เมื่อมนุษย์ทำกรรมดีหรือชั่วตามมูลเหตุที่จะได้เกิดเป็นพญานาคในกำเนิดของนาคจึงก่อให้เกิดภพภูมิมารองรับทั้งหยาบและละเอียด (สัมภาษณ์ แม่พวง คำวิล) โดยภพภูมิดังกล่าวเป็นสิ่งที่อยู่จริง ตามหลักฐานการยืนยันของพระพุทธองค์ที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งหากเราปฏิเสธกรณีใดกรณีหนึ่งก็เท่ากับว่าเราได้เปลี่ยนความคิดจากกรอบความคิดของพระพุทธศาสนา และกำลังจะพัฒนาความคิดของตนเองให้เป็นความคิดที่เห็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดมาจากการรวมตัวกันของวัตถุธาตุ เมื่อตายไปแล้วก็สูญไม่มีอะไรเหลือ ไม่มีบุญไม่มีบาป ไม่มีพ่อแม่ผู้มีพระคุณ ไม่มีภพอื่นหรือโลกหน้าเพราะตายแล้วก็สูญสิ้นไปเท่านั้น (สัมภาษณ์ ครูเกียงคำ มะนีสอน)

2.2 เชื่อว่าพญานาคอยู่ในภพภูมิใดภพภูมิหนึ่งในจักรวาลนี้

ในศาสนาทุกศาสนา (ยกเว้นศาสนาประเภทอู่อุญแจที่ภูฏานคือเห็นว่าสรรพสิ่งไม่มีเป็นสущุขชาติสущุข จะมีความเชื่อเรื่องหนึ่งเหมือนกันคือ เรื่องภพภูมิและจักรวาลที่เป็นที่รวมของภพภูมิต่างๆ เหตุที่มีความเชื่อเรื่องภพภูมิเนื่องจากว่า ภพภูมิต่างๆจะเป็นสถานที่ในการรับรองผลการกระทำ บุญ บาป หรือชีวิตของมนุษย์ในโลกหรือสัตว์ในจักรวาลนี้ บางศาสนาเชื่อว่า พระเจ้าอยู่เหนือจักรวาล และเป็นผู้สร้างในฐานะที่จักรวาลเป็นระบบมีระเบียบที่จัดวางไว้ชัดแสดงว่าพระเจ้ามีอยู่ (สัมภาษณ์ แม่จันทิ สุขขะผล) แต่ในขณะที่เดียวกันพระเจ้ายกใช้จักรวาลนั่นเองเป็นสถานที่รองรับวิญญูณหรือผลกรรมของมนุษย์ในโลก บางศาสนาก็เชื่อว่าจักรวาลที่แบ่งเป็นภพภูมิ มีนรก สวรรค์ เป็นการแบ่งเพื่อให้มนุษย์ก็เชื่อว่า พระพุทธศาสนาซึ่งเชื่อในเรื่องจักรวาลและเห็นว่าจักรวาลนี้มีภพภูมิที่อยู่ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ที่แตกต่างกันไปดังที่ได้อธิบายไว้แล้วโดยหนึ่งในภพภูมิดังกล่าวพระพุทธศาสนาก็ระบุไว้ชัดว่า มีภพภูมิของพญานาคอยู่ และพญานาคก็มีอยู่จริงแต่เป็นการมีอยู่จริงที่ไม่อาจจะพิสูจน์ได้ทางรูปธรรมหรือทางกายภาพ แต่จะพิสูจน์ได้ทางประสบการณ์ทางจิตคือการปฏิบัติธรรมก่อให้เกิดสมาธิและการภาวนาเท่านั้น ซึ่งข้อมูลหลักฐานในเชิงจักรวาลวิทยาเชิงพุทธก็ยอมรับว่า พญานาคมีอยู่จริง (สัมภาษณ์ พระอาจารย์คำปาน แสนบุตรตะลาด)

2.3 เชื่อว่าพญานาคมีอยู่จริงเพราะอ้างจากประสบการณ์ของพระผู้ปฏิบัติ กรณีประสบการณ์ศาสนาที่มาจากสมาธิ ได้แก่ ประสบการณ์ทางด้านสมาธิของบรรดาพระเถระฝ่ายวิปัสสนาธุระของชาวนครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งท่านได้เล่าว่า ท่านเคยเทศนาสั่งสอนพญานาคอยู่เรื่อยๆ ในทางสมาธิ เพราะพญานาคโดยมากเป็นผู้มีอุปนิสัยใคร่ฟังธรรมจากผู้ทรงศีล (สัมภาษณ์ ท่านคำหมั่น สวิแก้ว) จากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่า พระอรหันต์ (ในตำนาน) และพระเถระสายวิปัสสนาหลายรูปในปัจจุบัน ซึ่งล้วนเป็นพระเถระที่ทรงธรรมทรงวินัย ได้ยืนยันว่าท่านได้พบกับพญานาคทางนิมิต ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า คำพูดของพระเถระฝ่ายวิปัสสนาก็ดีที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น คงไม่ใช่คำพูดเหลวไหลหรือโกหก เมื่อเราเชื่อมั่นในคำสอนของท่านเช่นนั้น จึงเป็นเหตุผลเพียงพอที่จะยืนยันว่า พญานาคมีอยู่จริงจากการพบเห็นทางสมาธิด้วยตัวท่านเองจึงไม่มีเหตุผลใดที่เราจะปฏิเสธว่า พญานาคไม่มีจริง (สัมภาษณ์ พระอาจารย์คำปาน แสนบุตรตะลาด)

2.4 เชื่อว่าพญานาคเป็นผู้ทำบั้งไฟพญานาค

สำหรับความเชื่อนั้นชาวบ้านเชื่อกันมีสาเหตุมาจากการที่พญานาคได้จุดบั้งไฟบูชาพระพุทธเจ้าในวันเปิดโลกคือ วันที่พระพุทธองค์ได้เสด็จลงมาจากสวรรค์ ภายหลังจากที่ทรงเสด็จขึ้นไปจำพรรษาอยู่ที่สวรรค์ชั้นดุสิตเพื่อไปแสดงพระอภิธรรม 7 คัมภีร์โปรดพุทธมารดา ในวันนั้นทรงเปิดโลกทั้ง 3 คือ สวรรค์ นรก และมนุษย์ ให้สามารถมองเห็นกันและกันได้ เมื่อเป็นเช่นนี้เหล่าพญานาคในแม่น้ำโขงจึงได้ใช้ฤทธิ์จุดบั้งไฟมาเพื่อเป็นการบูชาพระพุทธองค์ ในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 1129 ความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่มีต่อพญานาคและพระพุทธศาสนา ซึ่งเมื่อมีเหตุเกิดขึ้นเช่นนี้จึงยิ่งเป็นการตอกย้ำถึง “ความมีอยู่จริง” ของพญานาคตามความเชื่อของตนมากขึ้น (สัมภาษณ์ พระอาจารย์คำปาน แสนบุตรตะลาด)

2.5 เชื่อว่ารอยพญานาคเกิดจากพญานาคจริงๆ

สำหรับชาวนครหลวงเวียงจันทน์ นอกจากจะมีความเชื่อว่านาคมีฤทธิ์ทำบั้งไฟบูชาพระพุทธรองค์ในวันออกพรรษาแล้ว ก็ยังมีความเชื่อว่าพญานาคมีฤทธิ์แสดงรอยเลื้อยให้ปรากฏในสถานที่ต่างๆ ได้ ซึ่งกรณีรอยพญานาคนั้นถือว่าเป็นเหตุการณ์ประหลาดที่เป็นที่เล่าขานกันของชาวนครหลวงเวียงจันทน์ในช่วงหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา โดยปรากฏการณ์ “รอยพญานาค” ถือว่าเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่มีมักจะปรากฏขึ้นพร้อมๆ กับปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาคซึ่งทำให้ชาวนครหลวงเวียงจันทน์เกิดความตื่นเต้นและมีการวิพากษ์วิจารณ์กันไปต่างๆ นานา และที่สำคัญก็มีความเชื่อต่อปรากฏการณ์รอยพญานาคที่ปรากฏบนกระโปรงรถ หลังคารถ หรือหาดทราย พื้นบ้าน หรือแม้แต่ห้องพระ หรือกระจกตามสถานที่ต่างๆ ซึ่งชาวนครหลวงเวียงจันทน์เชื่อว่ารอยที่เกิดขึ้นมาจากฤทธิ์ของพญานาคที่ทำให้ปรากฏเป็นรูปไว้ (สัมภาษณ์ แม่คำจัน ปะถมราด) เพื่อเป็นการยืนยันว่าพญานาคมาฟังธรรมกับท่านจริง เหล่าพญานาคจึงได้ทำรอยไว้โดยมีหลักฐานปรากฏเป็นรอยพญานาคบริเวณพื้นกุฏิ และเพื่อเป็นการให้เกียรติกับพญานาค ซึ่งกรณีดังกล่าวย่อมเป็นเครื่องยืนยันได้ในระดับหนึ่งว่าปรากฏการณ์รอยพญานาคเป็นสิ่งที่เกิดมาโดยฤทธิ์ของพญานาค และเป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่ผู้คนในชาวนครหลวงเวียงจันทน์เชื่อว่าเป็นการกระทำของพญานาค เพราะรอยพญานาคเป็นปรากฏการณ์ที่มีอยู่จริง สอดรับกับเรื่องเล่าหรือความเชื่อของผู้คนในชุมชน และ ยังพิสูจน์ไม่ได้ นี่เองที่เป็นสาเหตุหนึ่งที่ผู้คนนำไปเป็นวัตถุดิบประกอบการเล่าเรื่องราวให้เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อเรื่องพญานาค และถือว่าปรากฏการณ์รอยพญานาคเป็นอีกเรื่องราวหนึ่งที่เกิดขึ้นมาและตอกย้ำความเชื่อดั้งเดิมของชาวนครหลวงเวียงจันทน์เรื่องพญานาคให้ปรากฏเป็นจริงขึ้นมาได้ (สัมภาษณ์ พ่อสีสวาท บุญไชยยะวง)

2.6 เชื่อว่าพญานาคมีฤทธิ์อำนาจให้คุณให้โทษกับชาวเมืองได้

สำหรับความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวนครหลวงเวียงจันทน์อีกประการหนึ่งก็คือ เชื่อว่าพญานาคเป็นสัตว์ที่มีธรรมชาติของความเป็นสัตว์ทิพย์ที่มีฤทธิ์เหมือนกับสัตว์ประเภทโอปปาติกะอื่น ๆ เช่น เทวดา เปรต หรืออภิสมานกายที่สามารถมีฤทธิ์ได้ตามภาวะแห่งภพภูมิของตน หรือตามภาวะแห่งการเกิดและบุญบารมีที่ตนได้อธิษฐานมา ซึ่งชาวนครหลวงเวียงจันทน์มีความเชื่ออย่างว่า พญานาคเป็นสัตว์ที่มีฤทธิ์มีอำนาจสามารถที่จะดลบันดาลสิ่งที่ตนปรารถนาได้ตามความต้องการ (สัมภาษณ์ ครูผา สิงหาทิพ) หรือในตำนานอุรังคธาตุนิทานได้ กล่าวถึงสุวรรณนาคราชที่ได้แปลงกายมาเป็นชีปะขาวสวมหมวกไหมพรมสีแดง เข้ามาพบเพื่อขอให้ปล่อยงู ซึ่งเป็นลูกของตนที่ชาวบ้านได้จับมามอบให้ 2 ตัว พอปล่อยงู 2 ตัวไปก็ปรากฏว่างู 2 ตัว ได้กลายเป็นมาณพรูปงาม คือกายโลหะนาคกับปีพพาระนาค เดินตามหลังสุวรรณนาคไปสู่แม่น้ำโขง (สัมภาษณ์ พ่อสีสวาท บุญไชยยะวง) หรือกรณีชาวนครหลวงเวียงจันทน์เชื่อว่าห้ำมน้ำมัน (ที่ใช้แล้ว) ไปซุกในแม่น้ำโขง เพราะจะทำให้พญานาคไม่พึงพอใจและจะทำอันตรายให้กับผู้นั้นได้ (สัมภาษณ์ แม่พิลา มะนึ่ง)

3. วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพญานาคในการประกอบพิธีกรรมของประชาชนนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

สำหรับพิธีกรรมตามเทศกาลหมายถึงพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเทศกาลอันเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวนครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งก็ได้แก่

3.1 ความเชื่อพญานาคก่อให้เกิดพิธีกรรมบวงสรวงพญานาคในเทศกาลบั้งไฟพญานาค

สำหรับการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงพญานาคในเทศกาลวันออกพรรษาบั้งไฟพญานาคนั้นถือได้ว่าเป็นประเพณีที่ได้จัดขึ้นมาไม่นานโดยมีการจัดให้สืบเนื่องกับเทศกาลบั้งไฟพญานาคที่ขึ้นในเขตนครหลวงเวียงจันทน์ หรือพื้นที่อื่นๆ โดยในนครหลวงเวียงจันทน์ บั้งไฟพญานาคจะขึ้นมากที่สุด สำหรับประเพณีออกพรรษา-เทศกาลบั้งไฟพญานาคโดยเฉพาะในนครหลวงเวียงจันทน์ จะจัดยิ่งใหญ่ และในวันดังกล่าวก็จะมีพิธีกรรมบวงสรวงพญานาคที่ยิ่งใหญ่เช่นกัน โดยจะมีการประยุกต์พิธีกรรมจากเดิมเป็นพิธีกรรมง่ายๆ เน้นความศักดิ์สิทธิ์ก็เพิ่มรูปแบบของการแต่งกายแบบพญานาคเข้าร่วมพิธีกรรมด้วย โดยองค์ประกอบพิธีกรรมบวงสรวงจะมีเครื่องบัตพลี-สังเวย และพานบายศรี 3-5-7-9 ชั้น และมีของควหาหวานมากมายตามหลักของพิธีกรรมที่ประชาชนในท้องถิ่นพอจะหาได้ และโดยเฉพาะในพิธีกรรมนั้นจะมีร่างทรงอยู่ด้วย ประกอบกับมีพรหมณ์ผู้ประกอบพิธีกรรม ประชาชนพ่อค้าราชากรก็มาร่วมเป็นจำนวนมาก โดยพิธีกรรมการบวงสรวงบูชาพญานาคในโอกาสเทศกาลวันออกพรรษาบั้งไฟพญานาคจะมีผู้ประกอบพิธีกรรมบวงสรวงพญานาคอยู่เป็นจำนวนมาก โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญก็คือ (1) เพื่อบูชาพญานาคผู้รักษาคุ้มครองแม่น้ำโขง (2) เพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของประชาชน (3) เพื่อให้พญานาคจุดบั้งไฟให้ชมมาก ๆ (สัมภาษณ์ พ่อคำหู่ สิริมะโนจันทร์) โดยข้อสุดท้ายดูเหมือนว่าจะเป็นความปรารถนาสูงสุดของการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงของผู้คนในสองฝั่งแม่น้ำโขง และจากพิธีกรรมในห้วงเวลาเช่นนี้ทำให้ได้เห็นถึงภาพบรรยากาศของผู้คนจำนวนมากที่มาชมบั้งไฟพญานาค ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่หาข้อพิสูจน์ที่ชัดเจนยังไม่ได้ แต่สำหรับชาวอาเภอโพนพิสัย ปรากฏการณ์เช่นนี้ได้ต่อยอดให้เกิดความเชื่อเรื่องพญานาคมากขึ้น (สัมภาษณ์ พระอาจารย์คำปาน แสนบุตรตะลาด)

3.2 ความเชื่อพญานาคก่อให้เกิดพิธีกรรมการไหลเรือไฟบูชาพญานาค

สำหรับการไหลเรือไฟนั้นถือว่าเป็นพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากความเชื่อเรื่องการลอยประทีปของชาวอินเดีย เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่มาที่สุวรรณภูมิก็นำเอาคติเรื่องการลอยประทีปนี้มาด้วย แต่ก็มีมีการปรับปรุงเพื่อให้เข้ากับสภาพภูมิประเทศและความเชื่อของคนในท้องถิ่น สำหรับชาวนครหลวงเวียงจันทน์การลอยหรือไหลเรือไฟเดิมเป็นคติการลอยไฟเพื่อการบูชาพญานาคผู้เป็นเจ้าของน้ำหรือผู้รักษาแม่น้ำในช่วงเดือน 12 โดยตามคติของล้านช้างแล้วเป็นประเพณีที่เดียวที่พระมหากษัตริย์จะต้องเสด็จมาลอยประทีปด้วยพระองค์เอง ในเทศกาลออกพรรษาเพื่อให้เกียรติพญานาคผู้รักษาเมือง ซึ่งปรากฏในสมัยของพระเจ้าสุริยธรรมิกราชที่ทรงเสด็จมาลอยประทีปในแม่น้ำโขงด้วยพระองค์เอง (สัมภาษณ์ พระอาจารย์ก้าน แก้วสะเนหา)

ต่อมาเมื่อบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไปชาวอีสานล้านช้างจึงได้พากันสืบทอดประเพณีนี้มา แต่ยุคหลังก็ได้พยายามอธิบายความว่าการไหลเรือไฟนี้เป็นพิธีกรรมเพื่อการบูชาแม่น้ำคงคโดยตัดคติเรื่องการบูชาพญานาคออกไป แต่สำหรับชาวนครหลวงเวียงจันทน์ปัจจุบันยังคงรักษาคติของการลอยประทีปบูชานาคราชอยู่เช่นเดิม โดยเชื่อว่าการไหลเรือไฟนั้นเป็นการบูชาพญานาคเนื่องในวันออกพรรษา โดยพิธีกรรมการไหลเรือไฟนั้น ในช่วงเช้าจะมีการทำบุญตักบาตที่วัดเสร็จแล้วชาวบ้านก็จะมีการเตรียมจัดทำเรือไฟกันในแต่ละคุ้ม ตกดอนเย็นก็จะมีการเข้าไปวัดเพื่อรับศีล ฟังเทศน์ฉลองเรือไฟจากนั้น ก็จะมี การร้องรำทำเพลงฉลองเรือไฟ พอเวลาเช้าชาวบ้านจะนำของกินของใช้ เช่น ขนมข้าวต้ม ก๋วย อ้อย ฝ้าย ผ้าไหม หมากพลู บุหรี่ ใส่กระจาดบรรจุไว้ในเรือไฟ ครั้นได้เวลาก็จุดไฟ หรือคบเพลิงในเรือไฟให้สว่าง ชาวบ้านจัดรูปเทียนบูชาพญานาค และคารวะแม่คงคา เสร็จแล้วนำเอาธูปเทียนไปวางไว้ในเรือไฟ เมื่อบูชากันหมด ทุกคน จึงปล่อยเรือไฟออกจากฝั่งให้ลอยไปตามลำน้ำ การล่องเรือไฟจะมีผู้เข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก แต่ปัจจุบันขั้นตอนและพิธีกรรมการไหลเรือไฟนั้นจะถูกลดทอนลงไปมาก เนื่องจากคติการรักษาประเพณีแบบเดิมนั้นเลือนรางไป แต่ก็ยังคงมีการจัดทำเรือไฟไหลตามแม่น้ำโขงเพื่อบูชาพญานาคอยู่เช่นเคย ขึ้น (สัมภาษณ์ พระอาจารย์คำปาน แสนบุตรตะลาด)

3.3 ความเชื่อพญานาคก่อให้เกิดพิธีกรรมการมอบตัวเป็นลูกพญานาค

เนื่องจากชาวนครหลวงเวียงจันทน์เป็นผู้ที่มีความเชื่อเป็นพื้นฐานว่า ตนเองสืบเชื้อสายมาจากพญานาคหรืองูใหญ่ (สี) ดังนั้น รูปแบบของความเชื่อของชาวนครหลวงเวียงจันทน์ที่ว่า พญานาคแต่งงานกับนาค มนุษย์ ยักษ์หรือนางกินรีได้ (2) ชาวนครหลวงเวียงจันทน์ยังเชื่อว่า ตนเองเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากพญานาค หรือพญานาคเป็นบรรพบุรุษของตนแล้วก็ยังมีการทำพิธีกรรมตามความเชื่อเพื่อการมอบตัวเป็นลูกพญานาค หรือ (3) มีความเชื่อว่า มีคนบางกลุ่มที่ เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากพญานาคในลักษณะของการกลับมาเกิดใหม่ เป็นมนุษย์โดยคนกลุ่มนี้จะมีอยู่ 2 ประเภท คือ (1) กลุ่มคฤหัสถ์ และ (2) กลุ่มบรรพชิต ซึ่งชาวนครหลวงเวียงจันทน์เชื่อว่าผู้ที่เกิดมาจากเชื้อสายพญานาค (1) โดยมากจะเป็นผู้มีศีล (2) มียศ (3) มีสติปัญญา (4) มีบารมี/มีบุญกุศล (5) มีทรัพย์ (6) มีบริวาร (7) มีประสบการณ์พิเศษทางจิต (8) จะต้องมีที่อยู่ใกล้ริมน้ำหรือไม่ห่างจากแหล่งน้ำมากนัก แม้จะเกิดในที่แห้งแล้ง แต่ที่สุดก็ต้องได้ไปอยู่ในที่ใกล้น้ำ และ (9) ถ้าเป็นบรรพชิต โดยมากจะเป็นผู้ทรงศีลและมีอภิญญาและเป็นพระเถระสายวิปัสสนาหรือเป็นพระเกจิอาจารย์

3.4. พิธีกรรมปลุกเรื้อน

การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเนื่องจากบ้านเรือนถือว่าเป็นรากฐานความมั่นคงของชีวิต เนื่องจากบ้านเรือนเป็นทั้งที่อยู่และเป็นทั้งที่ตาย ดังนั้น คนเราไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็มักจะทำให้ความสำคัญกับการสร้างบ้านเรือน และมักจะมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างบ้านเรือนที่มีรายละเอียดมาก ในการสร้างบ้านเรือนนั้นชาวนครหลวงเวียงจันทน์เชื่อพื้นฐานว่าพญานาคเป็นเจ้าของที่ดินทั้งหมด การสร้างสิ่งใดๆ บนพื้นดินจึงต้องให้ความเคารพพญานาคในฐานะที่เป็นเจ้าที่ ดังนั้น ในการสร้างเรือนชาวนครหลวงเวียงจันทน์จึงให้ความสำคัญกับพญานาคเป็นพิเศษซึ่งพญานาคได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการสร้างเรือนใน

หลายขั้นตอน ได้แก่ (1) ขั้นตอนการหาเสาเรือน เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรก การหาเสาต้องเลือกเอาต้นไม้ลำปลอดตรง ไม่มีตา ตาไม้ที่ควรเว้นคือตาหมูสี ตาอมมอน ตาฮับขาง ตาฮับเขือ เป็นต้น 50 (2) ขั้นตอนการตัดไม้มาทำเสาเรือน การปลูกเรือนจำเป็นต้องเลือกเสาออกเป็น 2 ประเภท คือ “เสาแฮก” กับ “เสาขวัญ” พอได้เสาตามประสงค์และตรงกับมงคลยามแล้ว ก็จะเป็นพิธี “ทักไม้เสา” ก่อนจะลงมือตัดทำปทักฆิม ต้องเวียนขวารอบต้นไม้ 3 รอบ แล้วเอามือจับที่ลาต้นว่าดังนี้ “ไม้ต้นนี้อุตลุดคือหมูสีงายาวรี คือ หางนาค ง่าชุกลูกชากลากคือ หางหงส์ ง่าโขงลูโงงโลงคือ เพ็นสิเออถงค้ำมาห้อย ง่าอุ้อ้ออ้อยฮ้อยคือเพ็นไถ้อ้อยแล่นมาโฮมโฮมสมมติ” ว่าดังนี้แล้วลงมือฟันได้ ถ้าล้มไปพาดกับต้นอื่นหรือล้มทับตออีกถือว่าเป็นอัปมงคลไม่ดี แต่ถ้าไม้ที่มีลักษณะดีคือ “ไม้ที่มีกิ่งก้านยาวรีเหมือนหางนาค” ถือว่าเป็นไม้ที่เหมาะสมในการนำมาปลูกเรือน เมื่อเลือกไม้ได้แล้วในการตัดเสาจะต้องตัดให้เสาล้มลงในทิศทางที่เป็นมงคลอีกชั้นด้วย (สัมภาษณ์ แม่พวง คำวิไล)

ชาวนครหลวงเวียงจันทน์นิยมใช้ไม้เนื้อแข็งมาทำเสาเรือนของ เพราะทนแดด ทนฝน มีลาต้นขนาดพอเหมาะ ไม้ใหญ่หรือเล็กเกินไป ไม้เนื้อแข็งที่นิยมใช้ทำเสานี้คือ “ไม้เต็ง” และ “ไม้รัง” การไปหาและตัดเสาจะต้องเลือกเดือนด้วยว่าจะเข้าไปตัดไม้ได้หรือไม่ เช่น ตัดเสาเดือนห้าไม่ดี แต่เดือนแปดเดือนเก้าจะดี เป็นต้น (สัมภาษณ์ แม่พิลา มะนิวง) เมื่อตัดเสาและจะนำมาทำเสาเอกลั้น การหันทิศเสาเอกละที่เป็นมงคล จะต้องดูจากการนอนของนาคในแต่ละเดือน แต่มีข้อแตกต่างที่บางเดือนนาคมีทิศทางการนอนที่แตกต่างกัน (สัมภาษณ์ พ่อคำหุ้ง สิริมะโนจันทน์) นอกจากนั้นในการปลูกเรือนจะต้องดูตำรากำหนดวันปลูกเรือน เรียกว่า “นาควันปลูกเรือน” เป็นวันสำหรับใช้ปลูกเรือน เมื่อใดตกลงจะปลูกเรือนแล้ว แม้วันนั้นจะเป็นวันไม่ค่อยดี ถ้าทำให้ถูกนาควัน ความร้ายก็จะกลายเป็นดี ข้อสำคัญให้รู้ว่าวันไหนนาคผินหัวและทางไปทางทิศไหน แล้วให้เหยียบหัวนาคไปทางหางนาคจะสวัสดิมีชัย

เมื่อดูฤกษ์วันที่เหมาะสมจาก “นาควัน” และ “นาคเดือน” ได้แล้ว ก็เริ่มลงมือปลูกเรือน ชาวนครหลวงเวียงจันทน์มีตำราดูฤกษ์ดูยามว่าวันนั้นใครเป็นผู้เฝ้าแผ่นดินโบราณถือว่าแผ่นดินต้องมีผู้รักษา การที่จะกระทำการใดๆ ลงไปในแผ่นดิน ถ้าหากล่วงรู้ถึงผู้เฝ้ารักษาแล้วจะได้รับความสะดวกและสำเร็จโดยเห็นว่าเป็น 1 คำ วันพุธ นาคเฝ้าแผ่นดินจะทำการอันใดมักจะอยู่เย็นเป็นสุขดี (สัมภาษณ์ แม่ก้านก่อง อ่อนวัดพะนา) ต่อจากนั้นเป็น “การชุดหลุมเสา” ซึ่งก็จะต้องมีพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพญานาคอยู่เช่นเดิม โดยคนชุดหลุมต้องหมუნหน้าเข้าหาท้องนาคเสมอไป เวลาจะชุดหลุมเสาแรกให้นำเครื่องบัตร์พลีบูชาพญานาคเสียก่อน แล้วจึงลงมือชุด เหตุที่ต้องบูชาเพราะถือว่า ได้พิภพนี้มี “พญานาค” เป็นผู้รักษาดินมีพระภูมิเจ้าที่เป็นผู้รักษา ก่อนจะทำอะไรลงไปบริเวณที่จะปลูกบ้านนี้ ควรจูดรูปบอกกล่าวเสียก่อน จะต้องทำให้ผู้อยู่อาศัยเกิดสิริมงคลและอยู่เย็นเป็นสุข “เครื่องบัตร์พลี” บูชาพญานาคนั้น ให้จัดข้าวตอกดอกไม้ ธูปเทียน และเครื่องกระยาบวช แต่ผ้านั้นใช้สีต่างๆ กันตามเดือน (สัมภาษณ์ แม่คำคอน สุนดารา)

จากนั้นก็จะมีพิธีชุดหลุมและเริ่มฝังเสาเอกเสาโทโดยในแต่ละขั้นตอนนี้จะมีความเกี่ยวข้องกับ ความเชื่อเรื่องพญานาคโดยตลอด ซึ่งความเชื่อหรือคติการสร้างบ้านของคนชาวนครหลวงเวียงจันทน์จะมีทั้งใน ฝั่งลาวและฝั่งไทยเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะชาวนครหลวงเวียงจันทน์เชื่อกันว่าพญานาคเป็นเจ้าที่หรือเจ้าของ

แผ่นดินจึงจะต้องให้ความเคารพบูชาเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของคนที่ย้ายเรือนเหนือแผ่นดินนั้น โดยความเชื่อดังกล่าวมีลักษณะเป็นวิญญานนิยมกล่าวคือชาวนครหลวงเวียงจันทน์เชื่อว่าพญานาคเป็นเจ้าของแผ่นดิน หรือเป็นวิญญานบรรพบุรุษที่รักษาแผ่นดิน ดังนั้น การสร้างบ้านเรือนก็จะต้องให้ความสำคัญกับพญานาคด้วย (สัมภาษณ์ แม่แสงทอง บัวติก)

3.5 พิธีกรรมบุญกองหด (ฮตสร้งน้ำ) ในพิธีทำบุญเดือนห้า ได้กล่าวถึงการสร้งน้ำไว้แล้ว การสร้งน้ำถือเป็นการสร้งน้ำธรรมดา ส่วนการสร้งน้ำในที่นี้เป็นการสร้งน้ำพิเศษ เรียกว่า “หดสร้ง” หรือเรียกโบราณว่า “เอราภิเศก” คือหดสร้งพระเถระผู้ทรงคุณวุฒิคงแก่เรียน เช่น เรียนจบมนต์น้อย มนต์กลาง สัททาปาฏิโมกข์ หรือเป็นผู้มั่นคงในพุทธศาสนาแล้ว ญาติโยมจะพากันจัดหาบริวารมาหดสร้ง เป็นการแถมสมภารให้เพื่อให้เป็นหลักชัยไม่แพ้สืบต่ออายุพระพุทธศาสนาสืบไป “บุญฮตสร้ง” หรือ บุญเดือน 5 เป็นช่วงตรุษสงกรานต์ คือวันที่พระอาทิตย์ได้เคลื่อนย้ายจากฤดูหนาวก้าวเข้าสู่ฤดูร้อน โดยกำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 เป็นวันประกอบพิธีเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือน 5” ดังเช่นคำกล่าวต่อไปนี้ที่ว่า ฮิตหนึ่งนั้น พอถึงเดือน 5 ได้พวกไพร่ชาวเมือง จงพากันสร้งน้ำซัดสี่พระพุทธรูปให้ทำทุกวัดแท้ อย่าไลม้างห่างเสีย ให้พากันทำแท้ๆ ไผ่ได้ว่า ทุกหัวทวีปแผ่นหล้าให้ทำแท้สู่คน จึงสิสุขขิงสันทำถึกคำสอน ถือฮิตคองควรถือแต่หลังปฐมพุ้น

ในการทำพิธีฮตสร้ง จำเป็นต้องมี “ฮางฮต” ซึ่งก็คือท่อนไม้ที่เซาะให้เป็นรางสำหรับเอาน้ำรดให้ไหลลงไปตามรางนั้น จึงเรียก “รางรด” หรือ “ฮางฮต” ตามเสียงชาวนครหลวงเวียงจันทน์โดยนิยามทางด้านหัวของฮางฮตเป็นรูปพญานาค ส่วนด้านท้ายทำเป็นหางนาค เป็นส่วนที่ใช้เหน้าให้ไหลลาดลงไปทางหัว ซึ่งเจาะรูให้น้ำไหลออกไปถูกองค์พระพุทธรูปที่ต้องการ “ฮตสร้ง” ความยาวของฮางฮตเท่าที่ปรากฏสูงสุดไม่เกิน 12 ศอก กลุ่มชนในสายวัฒนธรรมไทย-ลาว นิยมใช้ “ฮางฮต” ในการสร้งน้ำพระพุทธรูป” สำหรับความเชื่อนี้มีสาเหตุหรือที่มาจากประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้ 1) ความเชื่อตามพุทธประวัติ ที่ชาวนครหลวงเวียงจันทน์เชื่อตามหลักพุทธประวัติว่าพญานาคมาปลอมบวช แต่เพราะความหลงสติทำให้รูปร่างกลายเป็นนาคทำให้พระพุทธรองค์ไม่ทรงอนุญาตให้นาคบวชเป็นพระได้แต่เพราะความศรัทธา พญานาคได้ขอพรพระพุทธรองค์ว่าก่อนที่จะมีการบวชพระขอให้เรียกผู้ที่จะบวชว่า “นาค” เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาของพญานาคที่มีต่อพระพุทธรศาสนาอย่างลึกซึ้ง (สัมภาษณ์ แม่แสงทอง บัวติก) 2) คติความเชื่อของชาวนครหลวงเวียงจันทน์ว่าตนเองสืบเชื้อสายมาจากพญานาคและพญานาคก็เป็นเผ่าพันธุ์ทางสายการปกครอง หรือผู้มีอำนาจปกครองชาวนครหลวงเวียงจันทน์อยู่ ดังนั้น ความเชื่อเรื่องพญานาคจึงได้แทรกอยู่ในพิธีกรรมดังกล่าวด้วยการสื่อถึงสัญลักษณ์ว่าการแต่งตั้งยศให้กับพระเถระเป็นอาชญาของพระเจ้าแผ่นดินในราชวงศ์พญานาค ดังนั้น แม้จะเป็นการแต่งตั้งโดยมติของมหาชนก็ถือว่าเป็นตัวแทนของพระเจ้าแผ่นดินเช่นกัน ดังนั้น จึงต้องมีสัญลักษณ์เชิงอำนาจของผู้ปกครองที่เป็นพญานาคอยู่ในพิธีกรรมดังกล่าว 3) ความสืบเนื่องจากความเชื่อเรื่องพญานาคมาปลอมบวช ภายหลังพญานาคได้ขอพรว่าถ้ามีการแต่งตั้งพระเถระเหล่าพญานาคก็จะมีส่วนร่วมด้วยการเป็นผู้รดสร้งด้วยน้ำอบน้ำหอมแก่พระเถระรูปนั้นด้วย ซึ่งข้อสันนิษฐานทั้ง 3 ประการถือได้ว่าเป็นความเชื่อ

เรื่องพญานาคที่ปรากฏในชาวนครหลวงเวียงจันทน์ที่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลานาน (สัมภาษณ์ แม่แสงทอง บัวติก)

3.6 พิธีบุญเข้ากรรม “บุญเข้ากรรม” หมายถึง พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ต้องอยู่กรรมจึงจะพ้นอาบัติ ญาติโยมผู้หวังบุญกุศลก็จะเดินทางไปบริจาคทานรักษาศีลฟังธรรมหนึ่ง เกี่ยวกับการเข้ากรรมของพระภิกษุที่เรียกว่า “บุญเข้ากรรม” นั้นกำหนดเอาเดือนอ้ายเป็นเวลาทำ จะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้วันที่นิยมทำกันกำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เพราะมีกำหนดทำในระหว่างเดือนอ้าย จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนอ้าย” โดยมูลเหตุของการกระทำนั้นมาจากหลักฐานในพุทธศาสนาที่กล่าวถึงภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้วต้องเข้ากรรมถ้าไม่เข้ากรรมถือว่าไม่บริสุทธิ์ แม้จะบำเพ็ญคุณงามความดีก็ไม่อาจบรรลุมรรคผลได้ และแม้เป็นอาบัติเล็กน้อยอื่นๆ ก็สามารถทำให้เกิดผลร้ายกับตนเองได้ในพิธีกรรมการเข้ากรรมนั้น ชาวนครหลวงเวียงจันทน์ก็ได้อนุวัตตามความเชื่อดังกล่าวเพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้พระภิกษุได้ชำระโทษทางวินัยจึงต้องมีการประกอบพิธีกรรมนี้ขึ้นเพื่อไม่ให้พระภิกษุได้เกิดเป็นพญานาคตามที่ปรากฏในตำนานที่เล่ากันมา

3.7 พิธีบายสีสู่ขวัญ คำว่า “ขวัญ” อย่างหนึ่งหมายถึงผมหรือขนที่ขึ้นเวียนเป็นก้อนหอย อย่างหนึ่งหมายถึงเอาสิ่งที่ไม่มีความนิยมนั้นว่ามีประจำชีวิตของคนและสัตว์ตั้งแต่เกิดมา เราชอบเรียกคนและสิ่งของที่เรารักว่าขวัญ เช่น ลูกที่รัก เรียก “ลูกขวัญ” เมียที่รักเรียก “เมียขวัญ” เป็นต้น ของที่นำมาให้ในเวลาทำขวัญ “ของขวัญ” เสาร์เรือที่ตั้งลงหลุมก่อนเรียน “เสาะขวัญ” นำแรกก่อน เรียก “นาขวัญ” ข้าวบายศรีเมือง เรียก “ข้าวขวัญ” ไช้ปอกเรียก “ไช้ขวัญ” ผู้ทำขวัญ เรียก “หมอขวัญ” การทำพิธีเรียกขวัญ เรียก “สู่ขวัญ” คำสู่ขวัญ เรียก “สูตรขวัญ”

ชาวนครหลวงเวียงจันทน์ที่มีหลักแหล่งอยู่ทั้งในและนอกชุมชนตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ล้วนมีความเชื่อเหมือนกันมาช้านานแล้วว่า คนเรามีส่วนประกอบสำคัญ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นตัวกับส่วนที่ไม่เป็นตัวตน ซึ่งขวัญที่เป็นตัวตน” ได้แก่ ร่างกาย ส่วนที่ไม่เป็นตัวตน” ได้แก่ “ขวัญ” (เอกสารเก่าเรียกว่า “ขวัญ”) ซึ่งมีเพียงหน่วยเดียว แต่ฝังกระจายอยู่ทั่วทุกแห่งหรือทุกส่วนของร่างกายตั้งแต่เกิดมา เช่น ขวัญหัว ขวัญตา ขวัญมือ ขวัญแขน ขวัญขา ฯลฯ และมีความสำคัญมากเท่าๆ กับส่วนที่เป็นตัวตนหรือร่างกาย ทั้งยังมีความเชื่อร่วมกันว่า ถ้าขวัญอยู่กับคู่กับร่างกาย เจ้าของขวัญจะมีความสุขสบาย แต่ถ้าขวัญออกจากร่างกายไป เจ้าของขวัญจะไม่เป็นปกติ อาจเจ็บไข้ได้ป่วยจนถึงตาย เมื่อใดก็ตามที่เจ้าของขวัญเจ็บป่วยแสดงว่าขวัญไม่ได้อยู่กับตัวผู้ใหญ่ในครอบครัวจำเป็นต้องจัด “พิธีเรียกขวัญ” ให้กลับสู่ตัวเพื่อความเป็นสิริมงคลและความอยู่ดีมีสุขของเจ้าของขวัญ “ขวัญ” ต่างจาก “วิญญาณ” เพราะชาวนครหลวงเวียงจันทน์แต่ก่อนเชื่อว่า แม้เจ้าขวัญจะตายไปแล้วก็ตาม แต่ขวัญยังมีอยู่ได้ และเมื่อคนตายได้ 7 วัน ขวัญของผู้ตายจะพยายามหาหนทางกลับเหย้าเรือนเดิมของตน ครั้นได้รับคติทางพุทธศาสนาแล้วความเชื่อก็ปรับเปลี่ยนไปว่าขวัญจะมีอยู่กับคนที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น เมื่อคนตายไปแล้วก็ไม่มีขวัญ แต่จะมีวิญญาณแทน ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับพิธีทางศาสนา สัตว์ และสิ่งของที่

เกี่ยวข้องกับชีวิตและการทามาหากินของคนล้วนมีขวัญ เช่น ขวัญว้าว ขวัญควาย ขวัญเรือ ขวัญข้าว ขวัญเกวียน ขวัญยุ่ง ฯลฯ (สัมภาษณ์ พระอาจารย์สีดาว จันปinya)

และเมื่อชาวนครหลวงเวียงจันทน์รู้สึกว่าคุณเองเสียขวัญคือไม่สบายหรือประสบอุบัติเหตุหรือมีอุปสรรคเข้ามาในชีวิตของตนเองก็จะประกอบพิธีกรรมที่เรียกว่า สูดขวัน หรือพิธีบายสีสู่ขวัญ ซึ่งพิธีบายศรีสู่ขวัญในความเชื่อของชาวนครหลวงเวียงจันทน์เห็นว่ามียอดประกอบอยู่ 4 ส่วนคือ (1) ขวัญและความหมาย (2) เครื่องประกอบพิธีกรรมคือพานบายศรี (3) หมอสูดขวัญ (4) บทสูดขวัญ ในทั้ง 4 ส่วนนี้มีความเกี่ยวข้องกับพญานาคเป็นการเฉพาะกล่าวคือ (1) ขวัญ ชาวนครหลวงเวียงจันทน์ โบราณเชื่อว่าตนเองสืบเชื้อสายมาจากนาค ดังนั้น ขวัญของผู้คนในดินแดนนี้จึงเป็นขวัญนาค หรือเป็นวิญญาณพญานาคทางเชื้อสาย (2) เครื่องประกอบพิธีกรรมคือบายศรี ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องสูงที่ใช้สำหรับถวายแด่พระมหากษัตริย์เพื่อแสดงความจงรักภักดี ที่ชาวนครหลวงเวียงจันทน์นิยมทำบายศรีในหลายลักษณะหนึ่งในนั้นก็คือทำเป็นรูปพญานาค เพราะเชื่อว่าการประกอบพิธีกรรมบายศรีนั้นเป็นการเรียกขวัญนาคหรือขอให้พญานาคมาช่วยเหลือตนให้ตามหาขวัญให้ซึ่งตามปกติชาวนครหลวงเวียงจันทน์จะนำบายศรีไปถวายพระหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อแสดงความเคารพเช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ และหากพิจารณาเฉพาะคำว่า บายศรีในภาษาลาว ตรงกับคำว่าบาสิ คำว่าบา หมายถึง ผู้ชายหรือมนุษย์ใช้เรียกผู้ชายทั่วไปว่า บา เช่น คำว่า บาคานท้าว ส่วนผู้หญิงเรียกนาง ส่วนคำว่าสิ หมายถึง พญานาค ดังนั้น คำว่า บาสิหรือบายสี จึงหมายถึงเครื่องหมายบูชาพญานาค (3) หมอสูดขวัญคือพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมในความหมายคือผู้ทำหน้าที่ติดต่อกับพญานาค และ (4) บทสูดขวัญจะเป็นบทที่มีคำขึ้นต้นเป็นการเฉพาะเกือบทุกสำนวนจะเป็นเหมือนกันหมดคือขึ้นต้นด้วยคำว่า สีๆ มื้อนี้แม่นมื้อแสนวันดี มื้อสื่อมุดตะโซค..เป็นต้นโดยคำเรียกหรือเอ็นขวัญในปฐมบทว่า สีๆ นั้นหมายถึง การเรียกหาพญานาคให้มาร่วมพิธีกรรมและเป็นผู้ตามหาขวัญของผู้ที่ขวัญเสียในฐานะที่เป็นลูกหลานของพญานาคให้กลับมาสู่ร่างกายหรือสู้อน้อมสู่คิงตามภาษาท้องถิ่น ซึ่งคำว่าสีๆ นั้นไม่ได้หมายถึงความมีสิริมงคลตามที่เข้าใจของคนทั่วไปแต่จะหมายถึงพญานาค (สัมภาษณ์ ครูผา สิงหาทิพ)

สรุปได้ว่า ความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวนครหลวงเวียงจันทน์นั้นมีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกระยะและช่วงเวลาตั้งแต่เกิดจนตายซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ชาวนครหลวงเวียงจันทน์ที่มีต่อพญานาคอย่างแนบแน่นหรือมั่นคงแม้ว่าพื้นที่ของวัฒนธรรมแบบชาวนครหลวงเวียงจันทน์จะกว้างขวาง แต่ความเหนียวแน่นในเรื่องความเชื่อเรื่องพญานาคนั้นก็กลับมีความเข้มแข็งและจะแทรกอยู่ในระบอบคิดของผู้คนในทุกช่วงเวลาของชีวิตได้อย่างเหมาะสม และ น่าอัศจรรย์เป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งยังก่อให้เกิดจิตสำนึกร่วมทางวัฒนธรรมของชาวนครหลวงเวียงจันทน์ได้เป็นอย่างดี

พญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีพัฒนาการมาจากอารยธรรมอินเดีย ภายใต้ความเชื่อแบบสมณธรรม คือเชื่อว่าพญานาคเป็นสัตว์โลกที่เป็นไปตามกรรมหรืออยู่ภายใต้กฎแห่งกรรมไม่ได้เกิดมาจากการสร้างของเทพเจ้า การเกิดของพญานาคจัดเป็นอบายแต่ไม่เป็นทุกติเนื่องจากพญานาคเกิดในภพภูมิที่มีแต่ความสุข และมีข้อพิสูจน์ว่าพญานาคเป็นสัตว์โลกที่มีอยู่จริงอยู่หลายประการ เช่น พิสูจน์จากหลักฐานทาง

ประวัติศาสตร์และหลักตรรกวิทยาเชิงพุทธ พญานาคมีความหมายเชิงสัญลักษณ์คือ หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ อำนาจและความดี เป็นต้น หรือในด้านบทบาทพบว่าพญานาคมีบทบาทสำคัญในการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาและในขณะเดียวกันพญานาคเองก็เป็นผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุภพภูมิที่สูงกว่าที่เป็นอยู่ด้วย นอกจากนั้นการศึกษาเรื่องพญานาคยังให้คุณค่าหลายประการมีด้านการทำกิจด้วยความไม่ประมาท และด้านการปฏิบัติธรรม เป็นต้น สำหรับมนุษย์พระพุทธศาสนาสอนให้มีท่าทีต่อพญานาคทั้งในด้านของการยอมรับความมีอยู่ของพญานาคและการปฏิบัติต่อพญานาคโดยไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน

พญานาคในความเชื่อของชาวนครหลวงเวียงจันทน์นั้น เมื่อพิจารณาจากหลักฐานที่ปรากฏในตำนาน นิทานพื้นบ้าน หรือเรื่องเล่าประสบการณ์ของชาวนครหลวงเวียงจันทน์นั้นพบว่าพญานาคไม่ใช่คน แต่เป็นนาคที่ถือกำเนิดแบบโอปปาติกะ คือผุดเกิดมีภพภูมิเป็นที่อาศัยอยู่ต่างหากไม่ปะปนกับมนุษย์มีฤทธิ์สามารถแปลงกายเป็นนาคก็ได้เป็นมนุษย์ก็ได้หรือเป็นสัตว์ชนิดอื่นๆ ก็ได้ เพราะโดยกำเนิดจะเป็นนาค แต่เมื่อมีความประสงค์จะขึ้นมาสู่โลกมนุษย์ โดยมากก็จะมาในรูปของคนหรือนาคก็ได้แล้วแต่กรณีหรือความเหมาะสม เช่น การขึ้นมาทำบุญกับพระเถระเพื่อต้องการบุญ เป็นต้นก็มาในรูปของคน หากพิจารณาจากทัศนะของนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี คำว่านาค นั้นไม่ได้หมายถึงนาคในจินตนาการ แต่นาคหมายถึงชนเผ่าพื้นเมือง หรือคนที่อาศัยอยู่ริมน้ำ ซึ่งถือว่าเป็นการตีความคำว่านาคในความหมายของนักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา หากพิจารณาในแง่ของการตีความเชิงสัญลักษณ์ นาคตามความเชื่อของชาวนครหลวงเวียงจันทน์ หมายถึง (1) สัญลักษณ์แห่งสายน้ำ เพราะเมื่อเรากล่าวถึงนาคก็จะหมายถึงสัตว์ที่สามารถจะทำให้ฝนตกหรือทำให้น้ำสมบูรณ์หรือแล้งได้ (2) หมายถึงสัญลักษณ์แห่งอำนาจ เพราะเรื่องราวของนาคในชาวนครหลวงเวียงจันทน์นั้นนาคมีสถานะทั้งเป็นผู้สร้างและผู้ทำลายบ้านเมืองหรือชุมชนได้

ความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวนครหลวงเวียงจันทน์นั้นได้มีพัฒนาการมาจากความเชื่อเรื่องวิญญานนิยมตามคติของศาสนาโบราณมาเป็นความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ฮินดู ต่อมาก็ได้ปรับเปลี่ยนมาเป็นความเชื่อแบบพระพุทธศาสนา โดยพระพุทธศาสนาได้เข้ามามีอิทธิพลต่อความเชื่อและพิธีกรรมของชาวนครหลวงเวียงจันทน์ในหลายๆเรื่อง เช่น พิธีกรรมเรื่องการบวงสรวงบูชาพญานาคในเทศกาลบั้งไฟพญานาค พิธีกรรมการอธิษฐานเป็นลูกพญานาค พิธีกรรมการไหลเรือไฟบูชาพญานาค รวมถึงความเชื่อพญานาคที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรม เกี่ยวเนื่องกับการดำรงชีวิต เช่น พิธีปลุกเรือ นพิธีการขึ้นบ้านใหม่ พิธีบุญกองหุด (ฮตสร่งน้ำ) พิธีบุญเข้ากรรม และพิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น นอกจากนั้น ชาวนครหลวงเวียงจันทน์ ยังเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในเรื่องของความมีอยู่จริงของพญานาคหลายประการ รวมถึงปัจจัยที่ทำให้ชาวนครหลวงเวียงจันทน์มีความเชื่อเรื่องพญานานั้นก็มาจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลัก ซึ่งความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อพิธีกรรมของชาวนครหลวงเวียงจันทน์ได้ก่อให้เกิดคุณค่าหลายประการ เช่น คุณค่าในการพัฒนาตนเอง คุณค่าในด้านการศึกษา คุณค่าในเรื่องของการประสบกับความสำเร็จในชีวิต รวมถึงคุณค่าต่อสังคมและด้านการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรม เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

จากผลวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพญานาคในการประกอบพิธีกรรมของประชาชนนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยเห็นว่าข้อเสนอแนะที่จะต้องมีการศึกษาในอันดับต่อไปดังนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

ในการศึกษาความเชื่อพญานาคของชาวนครหลวงเวียงจันทน์มาทั้งหมดพบว่ามีบางประเด็นที่ผู้ศึกษาหรือผู้สนใจทั่วไปสามารถที่จะนำองค์ความรู้เรื่องพญานาคของนครหลวงเวียงจันทน์มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชนและสังคมได้ดังนี้

(1) ควรนำความรู้เรื่องพญานาคที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไปบรรจุเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในเชิงบูรณาการกับองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม เช่น เนื้อหาความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นมาของพญานาคกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับประเพณีวัฒนธรรม และพญานาคกับความเป็นบรรพบุรุษของชุมชนในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(2) ควรนำองค์ความรู้เรื่องพญานาคไปปรับประยุกต์ใช้เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของนครหลวงเวียงจันทน์ในรูปแบบต่างๆ เช่น การนำไปใช้เป็นสัญลักษณ์ของหน่วยราชการในระดับต่าง ๆ หรือใช้เป็นสัญลักษณ์ของภาคเอกชนเพื่อแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ร่วมกันของนครหลวงเวียงจันทน์

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ในประเด็นเกี่ยวกับการวิจัยในอนาคตผู้วิจัยเห็นว่ายังมีบางประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพญานาคยังต้องศึกษาต่อไป ซึ่งประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นสมควรว่าจะต้องมีการศึกษากันต่อไปมีดังต่อไปนี้

(1) การนำไปศึกษาในประเด็น การศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวนครหลวงเวียงจันทน์ในฐานะที่เป็นนวัตกรรมทางวัฒนธรรมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยเฉพาะการมองเห็นประเด็นการที่ความเชื่อเรื่องพญานาคนั้นได้เข้าไปมีบทบาทในการสร้างนวัตกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวว่าแท้จริงแล้วจะเป็นอย่างไร

(2) การนำไปศึกษาในประเด็น การศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวนครหลวงเวียงจันทน์ไปศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบกับพญานาคในความเชื่อของชาวกัมพูชาในประเด็นที่เกี่ยวกับความเป็นมาและความสำคัญของนาคในอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์กับนาคในอิทธิพลของศาสนาพุทธในดินแดนลุ่มน้ำโขงนั้นแตกต่างหรือเหมือนกันอย่างไร

(3) การนำไปศึกษาในประเด็น การศึกษาความเชื่อพญานาคของชาวนครหลวงเวียงจันทน์ไปศึกษาในประเด็นประสบการณ์ทางศาสนาพุทธ ทั้งนี้เพราะเรื่องราวเกี่ยวข้องกับพญานาคเท่าที่ผู้วิจัยได้ศึกษาทั้งหมดนั้นเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับประสบการณ์ทางศาสนาแทบทั้งสิ้นทั้งที่ปรากฏในคัมภีร์หรือในสังคมปัจจุบัน เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- โกเมน โปตะวัฒน์, (2546). *บั้งไฟพญานาค ปรากฏการณ์มหัศจรรย์*. หนองคาย: เอกสารเย็บเล่ม.
- ชิน อยู่ดี. (2510). *สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- นันทนา ขุนภักดิ์. (2530). *รายงานการวิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในลพบุรี*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์.
- दनัย ไชโยธา. (2538). *ลัทธิ ศาสนาและระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์.
- พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระจันทบุรีนฤนาถ. (2513). *ปทานุกรมบาลี-ไทย อังกฤษ สันสกฤต*. พระนครมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระสิริรัตนปัญญาเถระ. (2512). *วชิรสารัตถสังคหะ*. สหภูมิสงฆ์อยุธยาและศิษยานุศิษย์จัดพิมพ์ถวายในงานฉลองหิรัณยบัฏและทำบุญอายุ พระวิสุทธีวงศาจารย์ วัดสุทัศน์เทพวราราม. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- Monier –Williams. (1976). *A Sanskrit – English Dictionary*. Delhi : Motilal Banarasidass

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

- สัมภาษณ์ พระอาจารย์คำปาน แสนบุตรตะลาด, วันที่ 13 ตุลาคม 2563
- สัมภาษณ์ พระอาจารย์ก้าน แก้วสะเนหา, วันที่ 13 ตุลาคม 2563
- สัมภาษณ์ พระอาจารย์แก้ว พรหมมะฮักสา, วันที่ 13 ตุลาคม 2563
- สัมภาษณ์ พระอาจารย์สีดาวง จันปinya, วันที่ 13 ตุลาคม 2563
- สัมภาษณ์ ครูผา สิงหาทิพ, วันที่ 14 ตุลาคม 2563
- สัมภาษณ์ ครูเกียงคำ มะนีสอน, วันที่ 17 ตุลาคม 2563
- สัมภาษณ์ พ่อสีสวาท บุญไชยะวง, วันที่ 14 ตุลาคม 2563
- สัมภาษณ์ แม่พวง คำวิไล, วันที่ 14 ตุลาคม 2563
- สัมภาษณ์ แม่จันที สุขะผล, วันที่ 17 ตุลาคม 2563
- สัมภาษณ์ ท่านคำหมั่น สุวิแก้ว, วันที่ 16 ตุลาคม 2563
- สัมภาษณ์ แม่คำจัน ปะถมราต, วันที่ 15 ตุลาคม 2563
- สัมภาษณ์ แม่พิลา มะนีวง, วันที่ 14 ตุลาคม 2563
- สัมภาษณ์ พ่อคำหู่ สิริมะโนจันทร์, วันที่ 14 ตุลาคม 2563

สัมภาษณ์ แม่ก้านก่อง อ่อนวัดพะเนา, วันที่ 14 ตุลาคม 2563

สัมภาษณ์ แม่คำคอน สุนดาราร, วันที่ 15 ตุลาคม 2563

สัมภาษณ์ แม่แสงทอง บัวติก, วันที่ 15 ตุลาคม 2563